ACTELE DE LIMBAJ EXPRESIVE DIN PERSPECTIVA PRINCIPIULUI PRAGMATIC AL POLITEŢII

RAMONA-MARIA ZVIRID NECULA
Universitatea din Bucureşti

1. Observaţii preliminare

1.1. *Obiectul şi obiectivele cercetării*

Articolul de faţă pune în discuţie funcţionarea actelor verbale expresive, propunând observarea acestora prin prisma mecanismelor de ajustare reciprocă a comportamentului comunicativ al interactanţilor. Analiza unui corpus de interacţiuni autentice ilustrează componenta marcat strategică a expresivelor, maniera în care acestea sunt performate şi opţiunea pentru categoria celor conotate pozitiv sau pentru corespondentele lor negative, reflectând preferinţa vorbitorilor pentru strategiile politeţii sau ale impoliteţii pragmatice: pe de o parte, actele expresive conotate favorabil – complimentul, lauda, mulţumirea – corespund strategiilor politeţii pozitive (accelerarea relaţiilor sociale, exagerarea admiraţiei şi a interesului faţă de interlocutor, sublinierea acordului); pe de altă parte, actele expresive cu încărcătura nefavorabilă – insulta, critica, reproşul – se asociază cu strategiile politeţii negative (menţinerea distanţei în comunicare, disocierea de ceilalţi, afirmarea independenţei) sau cu cele specifice impoliteţii pragmatice (de discreditare a interlocutorului), cu efecte dizarmonice în plan social.

1.2. *Prezentarea corpusului studiat*

Corpusul studiat ilustrează limba română vorbită în perioada actuală şi se constituie exclusiv din interacţiuni autentice. Principala sursă folosită este reprezentată de schimburi comunicative desprinse din emisiuni televizate înregistrate, pentru care am folosit un sistem de transcriere simplificat. Conversaţiile investigate reflectă o paletă variată de activităţi comunicative: sunt urmărite formele interactive dialogice, cu număr variabil de participanţi, formele monologice nefăcând obiectul prezentei discuţii; unele dintre acestea sunt reprezentative pentru comunicarea directă, în timp ce altele nu presupun coprezenţa interlocutorilor şi sunt mediate de telefon, radio sau televizor; interlocutorii implicaţi participă la interacţiune prin prisma unor statute diferite, comparabile sau complementare, iar situaţia de comunicare prezintă grade variabile de formalitate; se remarcă, în plus, diversitatea tematică a conversaţiilor.

1.3. *Precizări teoretice şi metodologice*

Cadrul teoretic la care ne raportăm este reprezentat de sistemul de politeţe propus de Catherine Kerbrat-Orecchioni (1992, 1994, 2005), în care sunt asimilate şi completate

BDD-V948 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:11 UTC)

modelul clasic de referinţă aparţinând lui Penelope Brown şi Stephen C. Levinson (1987) şi, implicit, contribuţia sociologiei lui Erving Goffman din studiile dedicate interacţiunii (1969, 1973, 1974, 1987). La acestea se adaugă perspectiva modernă asupra conceptului de impoliteţe, reflectată în volumul colectiv coordonat de Derek Bousfield şi Miriam A. Locher (2008), considerat reprezentativ pentru cercetarea pragmatică de dată mai recentă rezervată subiectului. În consecinţă, adoptăm setul de concepte operaţionale fundamentale corespunzătoare abordărilor menţionate, dintre care cele mai importante sunt următoarele: imagine individuală (*face*), politeţe (*politeness*), politeţe pozitivă (*positive politeness*), imagine/ faţă pozitivă sau eu pozitiv (*positive face*), politeţe negativă (*negative politeness*), imagine/ faţă negativă sau eu negativ (*negative face*), act măgulitor sau valorizant (*face-flattering-act*, notat *FFA*), act ameninţător sau devalorizant (*face-threatening-act*, notat *FTA*), act anti-ameninţător (sau *anti-FTA*), act autoameninţător (sau *auto-FTA*), impoliteţe (*impoliteness*).

Politeţea este înţeleasă ca un comportament strategic prin care participanţii la actele comunicative urmăresc protejarea reciprocă a imaginii lor individuale şi întreţinerea unei atmosfere de cooperare. În ceea ce priveşte specificul actelor verbale expresive, se poate spune că ele contribuie într-o măsură mai mare decât oricare altă clasă de acte de limbaj la controlul vorbitorului asupra imaginii individuale, întrucât atât ameliorarea imaginii cât şi deteriorarea acesteia (ambele posibile prin intermediul expresivelor) depind în mod direct de mijloacele şi formele de comunicare folosite.

Principala nuanţă care se impune vizează disocierea conceptelor complementare de politeţe şi impoliteţe, dintre care cel de-al doilea corespunde unor preocupări mai recente de revizuire a teoriei tradiţionale a politeţii şi este asociat cu situaţiile de deviere de la normele generice ale comportamentului politicos. Dacă politeţea presupune demersuri de menţinere a unor relaţii armonioase şi de evitare a situaţiilor conflictuale în comunicare, impoliteţea se manifestă, dimpotrivă, prin folosirea unor procedee cu potenţial agresiv, generatoare de tensiuni între indivizi.

În ceea ce priveşte distribuţia diferitelor tipuri de acte de limbaj în cadrul interacţiunii şi subordonarea lor faţă de unul sau de celălalt fenomen, este necesară, de asemenea, aplicarea unor criterii distinctive. Având în vedere complexitatea şi eterogenitatea ce caracterizează clasa expresivelor în ansamblu, considerăm utile, în acest sens, sugestiile pe care le oferă clasificarea actelor verbale propusă de Catherine Kerbrat-Orecchioni (1992), după criteriul efectului negativ sau pozitiv pe care îl pot avea asupra imaginii individuale. În cercetarea de faţă ne interesează nu doar expresivele care corespund actelor (auto)ameninţătoare din modelul tradiţional al politeţii, ci şi celelalte subtipuri posibile încadrabile în această clasă (*anti-FTA*, *auto-FFA*). Introduse în variantele ulterioare de rafinare a sistemului elaborat de Brown şi Levinson, ele se justifică, în mare măsură, prin dorinţa de a contracara caracterul excesiv de pesimist al concepţiei clasice asupra politeţii.

2. Realizări ale actelor expresive reglementate de principiul politeţii

În înţelegerea mecanismelor pe care politeţea pragmatică le antrenează în comunicarea curentă, se poate discuta despre două mari categorii de strategii, unele orientate către receptor, iar celelalte orientate către emiţător. Prima categorie cuprinde exclusiv strategii favorabile receptorului şi recomandă, pe de o parte, evitarea sau atenuarea ameninţărilor la adresa imaginii celuilalt, iar pe de altă parte, realizarea de acte de tip *anti-FTA* la adresa interlocutorului. Acestea reflectă politeţea în sens strict (politeţea negativă sau pozitivă corespunzând acţiunilor de menajare sau valorizare a imaginii celuilalt) şi sunt considerate mai importante, în practică. Cea de-a doua categorie de strategii, orientate către emiţător, pot fi în

BDD-V948 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:11 UTC)

favoarea sau în defavoarea acestuia. În primul rând, emiţătorul trebuie să-şi protejeze atât eul pozitiv, cât şi eul negativ, salvându-şi teritoriul şi, în acelaşi timp, răspunzând eventualelor atacuri. În al doilea rând, strategiile orientate în defavoarea emiţătorului afirmă necesitatea de a respecta legea modestiei, prin atenuarea actelor *auto-FFA* şi realizarea de acte ameninţătoare la adresa propriei imagini.

Cât priveşte relaţia dintre cele două categorii de principii, interferenţele sunt multiple, ajungându-se, uneori, chiar la situaţii contradictorii: în raport cu interlocutorul, emiţătorul trebuie să evite comportamentul cu potenţial agresiv (să nu critice) şi, mai mult decât atât, să adopte comportamente anti-ameninţătoare (să laude, să complimenteze); în raport cu propria persoană, locutorul trebuie să evite comportamentul cu potenţial prea agresiv (autocritica explicită) şi pe cel marcat anti-ameninţător (autolauda), ba chiar să adopte uneori, într-o formă strategică, un comportament autoameninţător. Cu alte cuvinte, să lauzi pe cineva este mai convenabil decât să te lauzi pe tine; să te devalorizezi pe tine, în anumite limite, este mai puţin grav decât să-l devalorizezi pe celălalt , ba chiar este de preferat; în plus, devalorizarea celuilalt este interzisă dacă vrem să rămânem în limitele unui schimb verbal politicos.

2.1. *Expresivele propriu-zise conotate pozitiv (mecanisme de funcţionare)*

În linii mari, actele expresive care comportă conotaţii favorabile sub aspectul conţinutului propoziţional şi al intenţiei ilocuţionare implică strategiile politeţii pozitive, concentrată asupra valorizării imaginii alocutorului.

2.1.1. *Strategia priorităţii intereselor celuilalt*

Una dintre strategiile fundamentale de politeţe privind comportamentul adecvat în raport cu interlocutorii constă în a acorda prioritate intereselor celuilalt şi a lăsa în plan secund propriile interese: „le souci de l'autre est le réquisit fondamental de la communication polie" (Kerbrat-Orecchioni 1992: 190).

Complimentele sau laudele servesc cu succes acestui obiectiv, reprezentând unele dintre cele mai importante acte conotate favorabil, prin intermediul cărora locutorii pot face gesturi de politeţe la adresa partenerilor implicaţi în schimbul verbal. Sunt posibile atât realizările explicite, non-ambigue, cât şi cele implicite, după cum demonstrează exemplele:

(1) ***1 A: îmi place de tine, eşti foarte drăguţă.***
2 B: *mulţumesc.*
(Emisiunea televizată „Schimb de mame")

(2) ***1 A: tot nu-nţeleg eu de ce ţii tu regimu' ăsta, că nu: # nu cred că ai nevoie.***
2 B: *va:::i, mulţumesc din toată inima!*
(Emisiunea televizată „Schimb de mame")

Dincolo de scopul ilocuţionar comun, actele de limbaj ilustrate în cele două exemple prezintă diferenţe importante la nivelul formei de realizare. Primul compliment este formulat în manieră intensivă, prin intermediul unor structuri superlative, corespunzătoare tehnicilor de politeţe *on-record* sau politeţe explicită. Celălalt compliment este ilustrativ pentru politeţea *off-record* sau implicită, care mizează pe mecanisme ale indirecţiei. Strategiile din a doua categorie se dovedesc fi la fel de puternice şi de eficiente din punctul de vedere al efectelor perlocuţionare precum cele din prima categorie, fapt care se reflectă şi în mecanismele de răspuns folosite.

BDD-V948 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:11 UTC)

2.1.2. *Strategia maximizării meritelor celuilalt*

În spiritul acordării de prioritate intereselor şi imaginii celuilalt, vorbitorii recurg adesea la procedee prin care maximizează meritele interlocutorului, caz în care acte expresive precum laudele sau complimentele capătă o vizibilă notă de exagerare. Participanţii la conversaţie acceptă în mod tacit convenţia atribuirii unor merite exagerate, în virtutea reglementărilor comportamentului verbal politicos. Respectă această strategie de realizare actele expresive conotate favorabil din secvenţele următoare:

(3) ***1 A:*** *fata asta este* ***minunată.*** *este frumoasă, este* ***extrem de sensibilă*** *şi profundă, ceea ce nu se vede la televizor pentru că ea vrea să pară aşa, mai rea, dar nu este aşa, este* ***nemaipomenită****!*

(Emisiunea televizată „Acces direct")

Nota de exagerare ce caracterizează aprecierile transmise prin intermediul laudelor sau complimentelor din interacţiunile pe care le-am citat este susţinută nu doar de semantismul termenilor evaluativi folosiţi pentru desemnarea calităţilor (integraţi uneori în sintagme cu efect stilistic sau având conotaţii superlative), ci şi de tiparul sintactic adoptat, multe dintre enunţuri fiind de tip exclamativ sau conţinând elemente marcate intonaţional.

2.1.3. *Strategia cultivării unei imagini proprii favorabile*

Sistemul de politeţe reglementează şi comportamentele prin care vorbitorul se preocupă de propria imagine, pe care are obligaţia de a o proteja în comunicare. În conformitate cu viziunea goffmaniană, mecanismele interacţiunii cu ceilalţi presupun demersuri din partea vorbitorilor pentru a crea o impresie bună despre sine, fiecare individ având toate motivele de a-şi fixa ca obiectiv controlarea impresiei pe care o produce. Actele expresive, de tipul autolaudei, atent manipulate, pot să contribuie la controlarea imaginii individuale în sensul punerii propriei persoane într-o lumină favorabilă, ca în exemplul de mai jos, în care se remarcă intervenţiile sistematice ale vorbitorului B, în sensul transmiterii unei imagini pozitive despre sine:

(4) ***1 A:*** *bine v-am găsit stimaţi telespectatori. bine aţi venit domnule ludovic spiess. v-am invitat în studio nu numai ca pe un bine cunoscut profesionist al operei, dar şi ca pe un profesionist al vitalităţii. cel puţin asta e impresia mea privindu-vă de-a lungul anilor de la distanţă.*

2 B: am fost şi sunt un optimist, am încredere în forţa mea, am încredere în sănătatea mea. […] sunt un tip foarte deschis, foarte sociabil.

(Emisiunea televizată „Profesioniştii")

Deşi normele comportamentului politicos lasă loc unor asemenea intervenţii, pentru a preveni o posibilă receptare negativă a acestora, sunt necesare anumite precauţii din partea locutorului care îşi asumă actul de autolaudă. Un principiu important al vieţii sociale vizează dreptul individului de a aştepta ca partenerii săi să îl respecte şi să îl trateze corespunzător atunci când posedă anumite atribute sociale. Se impune, însă, respectarea aşa-numitei legi a modestiei în comunicare, potrivit căreia este de preferat ca vorbitorii să evite elogiile la adresa propriei persoane, iar atunci când ele sunt considerate necesare, să fie realizate într-o manieră cât mai atenuată.

BDD-V948 © 2012 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:11 UTC)

2.2. ***Expresivele propriu-zise conotate negativ (mecanisme de funcţionare)***

Dacă actele valorizante se pretează mai degrabă la formulări intensive, după cum am arătat în secţiunea anterioară, actele verbale expresive care vehiculează conotaţii negative la adresa imaginii destinatarului-ţintă sunt verbalizate, cel mai adesea, prin procedee de minimizare sau prin mecanisme ale indirecţiei.

2.2.1. *Strategia minimizării defectelor celuilalt*

Strategiilor discutate în secţiunea anterioară li se adaugă o alta, potrivit căreia, simultan cu maximizarea meritelor interlocutorului, eventualele defecte ale acestuia trebuie prezentate într-o manieră atenuată, care să menajeze interesele acestuia şi imaginea sa în relaţiile interpersonale cu ceilalţi participanţi la interacţiune. Una dintre acestea vizează litotizarea comportamentului nepoliticos reprezentat de acte de tipul criticii, al reproşului, ce apare ca procedeu substitutiv specific politeţii negative:

(5) ***1 A:*** *în afară de faptul că* ***a fost un pic vocabularul tău mai extravagant*** *[...] la modul general nu am ce să-ţi reproşez.*

(Emisiunea televizată „Schimb de mame”)

2.2.2. *Strategia minimizării propriilor merite şi a maximizării defectelor*

În privinţa actelor cu potenţial autoameninţător, acestea sunt interesant de urmărit atât în planul producerii, cât şi în planul receptării. Se poate considera că ele reflectă cerinţele politeţii în măsura în care, de obicei, este de preferat să minimalizăm propriile merite, concomitent cu afirmarea şi maximizarea defectelor sau cu maximizarea meritelor celuilalt, ca în exemplele de mai jos:

(6) ***1 A:*** *cine a făcut primul pas?*
2 B: *el a făcut primul pas, ca întotdeauna.* ***eu sunt mai arţăgoasă, mai rea,*** *şi el face întotdeauna primul pas.*

(Emisiunea televizată „Acces Direct”)

Se cuvin semnalate, de asemenea, unele dificultăţi legate de performarea actelor de tip autoameninţător în comunicare. Catherine Kerbrat-Orecchioni remarcă natura nepoliticoasă a actelor autodenigrante, prin care emiţătorul îşi plasează interlocutorul într-o postura incomodă, întrucât îl obligă inevitabil la luarea de poziţie. Această constrângere este vizibilă într-un exemplu, precum cel de mai jos, în care vorbitorul B încearcă să contracareze efectul negativ pe care l-ar putea avea actul de autocritică asupra imaginii emiţătorului:

(7) ***1 A: eu nu eram bună [...] nu eram bună, eram egotistă [sic!], egoistă, capricioasă.*** *[...] m-am trezit de multe ori vorbind despre mine, dorind să fiu în mijloc, dorind să se vorbească de mine.*
2 B: dar nu toţi actorii sunt cam aşa?
3 A: *da, dar (...) nu era frumos.*

(Emisiunea televizată „Profesioniştii”)

2.3. ***Expresivele marcat ritualice şi comportamentul politicos***

Aşa cum anunţam anterior, includem în analiza noastră acele acte expresive încadrate în seria mişcărilor rutinizate, precum formulele de salut, formulele de mulţumire şi cele prin care se realizează scuzele. Principalele particularităţi ale acestor acte sunt ocurenţa predictibilă, natura recurentă, structura fixă, dar şi desemantizarea frecventă. Cât priveşte obiectivul lor

BDD-V948 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:11 UTC)

primordial, expresivele ritualice funcţionează ca mărci lingvistice ale comportamentului politicos, în virtutea căruia vorbitorii îşi manifestă atenţia şi respectul faţă de ceilalţi.

2.3.1. *Schimburile confirmative şi strategia interesului datorat celuilalt*

Erving Goffman include în rândul ritualurilor confirmative formulele de salut şi vorbeşte despre ritualizarea simpatiei asociate cu identificarea interlocutorului. Autorul afirmă că interpretarea comportamentului adoptat în cazul actului de a se saluta este mai mult sau mai puţin generală şi vizează obligaţia vorbitorilor de a-şi manifesta bucuria prilejuită de întâlnirea cu ceilalţi. În plus, este pusă în discuţie semnificaţia salutului interpretat ca dovadă a orientării favorabile a vorbitorilor unul faţă de celălalt. Aceasta este subordonată unei alte cerinţe a politeţii pragmatice, potrivit căreia este necesar să manifestăm interes faţă de interlocutor. Formulele de salut şi eventualele construcţii adiacente care reflectă interesul acordat prezenţei celuilalt pot fi urmărite în exemple de tipul celor de mai jos, în care, în cadrul unei emisiuni televizate, moderatorul îşi introduce în scenă invitaţii prin intermediul unor intervenţii relativ elaborate, care conţin formule de salut însoţite de aprecieri la adresa alocutorului:

(8) ***1 A:*** *a născut acum patru luni, dar când o vezi, nu ai zice că e mămică. a revenit la greutatea pe care o avea foarte repede, iar acum arată senzaţional. daniela ghiorfi dedică tot timpul fetiţei ei maria, dar evident că a fost şi timpul, e şi timpul să se întoarcă la proiectele ei muzicale. daniela şi liviu sunt invitaţii mei şi o să ne povestească ei mai multe.* ***bună seara!***
2 B (Liviu): bună seara, bună seara!
3 A: *ia uitaţi-vă la ea! bine aţi venit!*
4 C (Daniela): bună!
5 A: *bine măi daniela, cum ai reuşit?*

(Emisiunea televizată „Acces Direct")

Adoptarea unui comportament politicos, în mod deosebit în secvenţele de deschidere a interacţiunii, îl asigură pe interlocutor de intenţiile „paşnice" ale emiţătorului, creând premisele unui schimb verbal armonios, non-conflictual.

Formulele de salut caracteristice părţii finale a unei interacţiuni sunt supuse, la rândul lor, unor constrângeri specifice. În general, o manieră politicoasă de a încheia conversaţia trebuie să evite încetarea bruscă a schimbului comunicativ, fapt care justifică eventualele structuri repetitive sau cumulul de formule folosite de către participanţi, ca în exemplul:

(9) ***1 A:*** *mulţumesc, mulţumesc. am avut o călătorie foarte plăcută (…)*
2 B: *cu mare plăcere, cu mare plăcere doamnă.*
3 A: *vă mulţumesc foarte mult.*
4 B: sănătate, numai bine. săru' mâna. o zi bună
5 A: o zi bună în continuare, la revedere. ne mai vedem. la revedere.
6 B: săru' mâna.

(Emisiunea televizată „Să te prezint părinţilor")

Prin prisma constrângerilor impuse de normele politeţii şi de *managementul imaginii*, încheierea unei interacţiuni se arată a fi o problematică: „Avec l'institution de l' « aprés vous, je vous en prie », il est parfois difficile de mettre fin à un échange" (Goffman 1974: 37).

2.3.2. *Schimburile reparatorii şi strategia compensării prejudiciului*

În comunicarea curentă, aşa-numitele schimburi reparatorii sunt puse în legătură cu nerespectarea, de către unul dintre participanţi, a unei obligaţii sau cu adoptarea unui

BDD-V948 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:11 UTC)

comportament care nu corespunde aşteptărilor. Abaterea de la normele de comportament comunicativ şi social atrage o serie de probleme, atât pentru cel ofensat, cât şi pentru ofensator. Cel care a produs prejudiciul este obligat să îşi asume un act reparator, iar cel asupra căruia a fost îndreptat prejudiciul trebuie să acţioneze în virtutea anumitor principii şi să arate că se raportează la un sistem de sancţiuni şi de valori. Aşadar, pentru a respecta deziderateleе comportamentului verbal politicos, vorbitorii trebuie să prevadă, atunci când situaţia de comunicare o impune, formularea unor acte de limbaj capabile să compenseze prejudiciile aduse interlocutorilor. Redăm în continuare un schimb verbal reprezentativ pentru complexitatea mişcărilor conversaţionale necesare realizării cu succes a actului reparator al scuzei:

(10) ***1 A:*** *măi veronico, ce, te-ai supărat pe mine?*
2 B: *da, m-am supărat, că m-ai făcut proastă. n-am ajuns să mă facă omu' meu proastă.*
3 A: *hai să-ţi spun, fii atentă aicea la mine.* ***îmi cer scuze, da? şi-mi cer iertare. mă ierţi? mă ierţi?***
4 B: *nu dom'le, nu.*
5 A: deci mă ierţi sau nu?
6 B: *nu, am spus nu.*
7 A: da' de ce nu mă ierţi? deci mi-am cerut iertare uite pentru vorba care-am spus-o. gata? e bine?
8 B: *puteam să mă descarc şi eu şi să te fac într-un fel, ştii? dar am cei şapte ani de-acasă.*
9 A: *bun, bun, deci eu am spus, deci m-am descărcat aşa la nervi [...] n-ai vrut să faci de prima dată cum am zis io şi gata, asta o fost toată problema.*
10 B: *bine.*
11 A: deci io ti-am cerut scuze. ti-am cerut, da? pentru chestia asta io vreau să # să accepţi măcar scuzele, da?
12 B: *da, bine. gata, te iert.*

(Emisiunea televizată „Schimb de mame")

Ampla secvenţă interacţională citată ilustrează o structură mai elaborată a scuzei, care în varianta completă are în componenţă următoarele elemente, realizate explicit sau subînţelese: expresia regretului, asigurarea cunoaşterii regulilor şi, implicit, a sancţiunilor ca urmare a încălcării acestora, respingerea verbală a comportamentului necorespunzător, însoţită de disocierea de propria persoană ca urmare a adoptării unei conduite necorespunzătoare sau în dezacord cu regulile şi, nu în ultimul rând, angajamentul de a remedia atitudinea sau îndeplinirea unei pedepse. Construcţiile care marchează insistenţa prezintă anumite riscuri şi pot fi considerate în sine un nou act de impoliteţe la adresa interlocutorului ofensat, întrucât manifestările lingvistice ale remuşcării necesită şi ele un dozaj strategic.

2.3.3. *Alte intervenţii rutinizate şi strategia recompensării beneficiului*

Uzul formulelor de mulţumire în situaţii prototipice în care exigenţele legate de politeţe în comunicare impun exprimarea recunoştinţei faţă de interlocutor nu ilustrează mecanisme deosebite de funcţionare. În majoritatea cazurilor, acestea se reduc la structura de bază constând în verbul performativ specializat „a mulţumi", folosit cu forma de indicativ prezent pentru persoana I singular sau plural (cu varianta colocvială de influenţă franceză "mersi"), sau la alte construcţii derivate de la tiparul menţionat, al căror grad de elaborare este dat de complexitatea unităţilor adăugate (adverbe sau locuţiuni „(tare/ foarte) mult", „frumos", „din (tot)suflet(ul)/ din (toată) inima(ă)" etc.). Sentimentul de recunoştinţă poate avea un

BDD-V948 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:11 UTC)

obiect concret sau abstract, de obicei fiind vizate acţiuni ale interlocutorilor dintre cele mai variate (oferirea de cadouri/ donaţii, acordarea de sprijin celuilalt ş.a.m.d.), aşa cum reiese dintr-un exemplu de tipul:

(11) ***1 A:*** *eu ţi-am adus parfumul meu.*
2 B: mulţumesc mult.
3 A: *acum într-o altă variantă. este aceeaşi aromă.*
4 B: *să-l arăt la cameră.*

(Emisiunea televizată „Acces Direct")

Mult mai interesantă este, în schimb, folosirea pseudo-politicoasă ocazională a construcţiilor prin care se realizează actul mulţumirii, specializate ca mărci ale politeţii, dar care se pot transforma în mărci ale impoliteţii, atunci când se asociază cu o atitudine ironică, aşa cum se întâmplă în exemplul:

(12) ***1 A:*** *am şi eu o întrebare la dumneavoastră dacă îmi permiteţi, doamnă scumpă şi naşa mea iubită*
2 B: *nicio naşa ta iubită că eşti foarte răutăcioasă şi nu ştii ce vorbeşti, te rog*
3 A: *dumneavoastră spuneţi că sunteţi naşa mea.* ***m-aţi botezat. vă mulţumesc că m-aţi băgat în cazanul acela de apă.*** *dar aşa, nu ştiu, de curioasă vă întreb, de când am..., am 20 de ani, am împlinit 20 de ani; m-aţi căutat vreodată, aţi venit la mine cu vreun cadou, cu vreo bombonică, mi-aţi dat vreodată vreun telefon să mă întrebaţi dacă mi-e bine, dacă mi-e rău? când eram în spital la filaret, aţi venit vreodată pe patul meu de spital să mă întrebaţi ce mă doare sau ce am?*

(Emisiunea televizată „Acces Direct")

În schimbul interacţional observat, contextul dezambiguizează relaţia tensionată dintre interlocutori – angajaţi într-un conflict verbal – şi intenţiile lor ilocuţionare reale: este vorba, de fapt, despre o falsă recunoştinţă; atitudinea asociata actului de mulţumire este trucată, iar beneficiul căruia îi corespund formulele de mulţumire este minimalizat şi prezentat într-o perspectivă ironică. Un asemenea demers depăşeşte cadrul comportării politicoase, intrând în sfera impoliteţii.

3. Concluzii

Cercetarea de faţă confirmă existenţa unor presiuni multiple pe care sistemul de politeţe le exercită asupra mecanismelor de folosire a actelor de limbaj expresive în comunicare. Am încercat să surprindem în analiza noastră câteva dintre exigenţele importante care intervin în alegerea unui tip sau altul de strategii pentru realizarea actelor expresive. Acest proces de selecţie solicită competenţa vorbitorilor, întrucât presupune o evaluare cât mai pertinentă a gradului în care actele de vorbire folosite afectează imaginea participanţilor la interacţiune. Respectarea de către interactanţi a unui cod care prevede, între altele, protejarea inaginii individuale şi a imaginii celorlalţi, comportă numeroase justificări, de la preocuparea mai generală a vorbitorilor pentru evitarea ostilităţilor, până la ataşamentul natural faţă de propria imagine sau dorinţa de a oferi protecţie celor din jur.

BDD-V948 © 2012 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:11 UTC)

SURSE

„Acces direct” (emisiune televizată de divertisment).
„Profesioniştii” (emisiune televizată de tip portret).
„Schimb de mame” (emisiune televizată de tip reality-show).
(înregistrări audio-video disponibile online la adresele: accesdirect.a1.ro, www.eugeniavoda.ro, http://www.primatv.ro/emisiuni/schimb-de-mame.html)

BIBLIOGRAFIE

Austin, John Langshaw, 1962, *How to do things with words*, Oxford, Oxford University Press.

Bousfield, Derek, Miriam A. Locher, 2008, *Impoliteness in language. Studies on Its Interplay with Power in Theory and Practice*, Berlin/ New York, Mouton de Gruyter.

Brown, Penelope, Stephen C. Levinson, 1987, *Politeness. Some universals in language use*, Cambridge, Cambridge University Press.

Coulmas, Florian (ed.), 1981, *Conversational Routine. Explorations in standardized communication situations and prepatterned speech*, La Haye, Mouton.

Goffman, Erving, 1969, *Strategic interaction*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press.

Goffman, Erving, 1973, *La mise en scène de la vie quotidienne*, Paris, Minuit.

Goffman, Erving, 1974, *Les rites d'interaction*, Paris, Minuit.

Goffman, Erving, 1987, *Façons de parler*, Paris, Minuit.

Kerbrat-Orecchioni, Catherine, 1992/ 1994, *Les interactions verbales*, II/ III, Paris, Armand Colin.

Kerbrat-Orecchioni, Catherine, 2001, *Les actes de langage dans le discours. Theorie et fonctionnement*, Paris, Nathan Université.

Kerbrat-Orecchioni, Catherine, 2005, *Le discours en interaction*, Paris, Armand Colin.

Searle, John R., 1970, *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*, Cambridge, Cambridge University Press.

Traverso, Véronique, 2007, *L'analyse des conversations*, Paris, Armand Colin.

Watts, Richard J., Sachiko Idde, Konrad Enlich, 2005, *Politeness in Language. Studies in its History, Theory and Practice*, Berlin/ New York, Mouton de Gruyter.

EXPRESSIVE SPEECH ACTS AND POLITENESS PRINCIPLE

(*Abstract*)

The present paper deals with the way in which the performance of expressive speech acts in Romanian reflects particular politeness strategies. The analysis of a series of authentic interactions reveals the fact that, most of the time, face flattering acts (i.e. compliments, thanks) are related to positive politeness strategies, while face threatening acts (i.e. complaints, insults) rather indicates the use of negative politeness strategies, or even impoliteness strategies

BDD-V948 © 2012 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:11 UTC)